

RECENSIONS

FERNANDO LÁZARO CARRETER: *Diccionario de términos filológicos*. 2.ª ed. aumentada. Madrid, Editorial Gredos, 1962. 443 pàgs. (*BRH*, III/6.)

Prop de deu anys després d'eixir a llum la primera edició d'aquest *Diccionario* (cf. *ER*, IV, 1953-1954, pàgs. 289-291), ens plau de donar la benvinguda a aquesta segona edició, notablement millorada i augmentada (la tercera i la quarta en són simples reedicions, amb la correcció d'errors evidents com el que, a l'article *atalà*, incloïa el *lleidatà* i el *valencià* dins el *rossellonès*). L'autor ha pogut tenir en compte ara les obres de terminologia lingüística de Pei-Gaynor, Newal-Ristow, de Felice, Hamp i d'altres, aparegudes amb posterioritat a la data de la primera sortida del llibre; d'altres contribucions, en canvi, posteriors a 1962, com, per exemple, *La Linguistique* (1969), dirigida per A. Martinet, el *Dictionnaire de Linguistique* (1973), de J. Dubois i altres, no han estat tingudes en consideració en la tercera ni en la quarta edició. En aquests darrers quinze anys han estat impulsats nous mètodes d'investigació (gramàtica generativa, sòcio-lingüística, etno-lingüística, etc.), amb la incorporació d'una nova terminologia, tan aclaparadora i de vegades tan poc consolidada que no és estrany que el Sr. Lázaro Carreter deixi passar un temps abans d'oferir-nos una obra més àmplia, amb el nombre d'entrades potser duplicat.

L'acreciment de l'obra, respecte a la primera edició, és remarcable: s'acosten a set-cents els articles nous i d'altres són perfeccionats o matisats. Entre els nous, trobem definits *acció*, *escritura acrofonètica*, *afronegrismo*, *agma*, *aimara*, *alegoria*, *alexia*, *alomorfema*, *alosema*, *alótrofo*, *amàrico*, etc. — només per a citar-ne alguns de la lletra A —, mots que exigien un lloc dins un diccionari d'aquest caràcter. Alguns termes darrerament incorporats constitueixen una temptativa d'adaptació de mots paral·lels d'altres llengües, com (*forma*) *acortada*, de l'alemany, *alófono*, *alomorfema*, de l'anglès, etc. Una part considerable d'articles de la primera edició són objecte d'una definició més acurada, expurgada d'inexactituds (vegeu *atalán*, des de la tercera edició), o enriquida amb un bon nombre d'addicions (vegeu *acento*, amb precisió de les seves varietats, o *alemán*, que, en l'actual redacció, ofereix una visió més acabada dins els límits imposats pel caràcter sintetitzador de l'obra).

Aquest llibre del Sr. Lázaro Carreter, amb la seva copiosa informació i la claredat de les seves definicions, està prestant utilíssims serveis als romanistes i, de fet, s'ha convertit en una eina de treball imprescindible en mans dels joves estudiants i estudiosos de Filologia i Lingüística. Som conscients de la magnitud de l'esforç de l'autor, digne de la gratitud de tots aquells qui naveguen dins les aigües — no

sempre clares — de la Lingüística. Les observacions que seguiran (relatives més aviat a aspectes tradicionals de la ciència lingüística) no són més que una prova de l'interès amb què hem consultat el seu llibre. Pretenem de cridar l'atenció sobre alguns mots absents de l'obra per si, una vegada passats pel sedàs de la crítica de l'autor, aquest considera convenient d'encabir-ne qualcun dins una nova edició que no trigarem a veure, car així ho fan pensar i desitjar la importància i la utilitat de l'obra.

És lloable el criteri d'establir les equivalències dels termes castellans en altres llengües (francès, anglès, alemany). És de doldre que l'autor no s'hagi decidit a incloure-hi l'italià, encara que aquesta llacuna ve suplida, en part, per la presència d'alguns termes emprats per lingüistes italians amb una accepció especial (per ex. *ilusión etimológica*, *clisis*, *concreción* o *concretización*, *degeneración*, *desdoblamiento silábico*, etc.). Potser hom hauria pogut anotar els termes francesos *équatif*, *discours direct*, *langues parentes* i *consonantification* corresponents a *comparativo de igualdad*, *estilo directo*, *parentesco de lenguas* i *consonantización*. El dialecte *santongés* correspon al fr. *saintongeais* i no *saintongeois* (s. v. *francés*), distracció que ja observàvem a la primera edició. De *geminación* s'addueixen dos equivalents en francès, *redoublement* i *réduplication*; caldria, però, detallar que aquest darrer només s'usa per a indicar la repetició completa del mot. A *romañés* es podria adjuntar la forma adaptada de l'italià, *romañolo*, que hem vist usat en algunes obres de Lingüística.

Dins la terminologia d'ordre fonètic notem l'absència dels següents mots: *fonetismo*, conjunt de fonemes d'una llengua (inclòs al Diccionari de l'Acadèmia); *silabismo*, sistema d'escriptura on cada signe representa una síl·laba; *sigmatismo*, amb el sentit de modificació d'una consonant que tendeix a l'articulació *s*; *asigmático*, caracteritzat per l'absència de sigma (per ex., *nominativo asigmático*); *interior*, referent a un fonema que es troba dins el cos d'un mot, per oposició a *final* o *inicial*, termes que, per altra banda, apareixen al seu lloc alfabètic corresponent. Atès que s'inclou *intervocálico*, no estaria de més afegir-hi *interconsonántico*, així com *preconsonántico*, o sia, so que precedeix una consonant. Es podrien introduir *heterófono* (contraposat a *homófono*) per designar elements gràfics similars que representen sons diferents; *dígrafo*, sinònim de *digrama*, grup de dues lletres que representen un so; *hiperdorismo*, fenomen que consisteix a posar *a* per *e*, freqüent entre els escriptors grecs que escriuen en dòric; *silencio*, pausa en l'emissió d'un conjunt de fonemes; *transición*, pas dels òrgans fonadors d'una posició a una altra; *postvelar*, so articulat amb acostament de la llengua a la part posterior del vel del paladar; *ortoepeía*, que és el mot que dona l'Acadèmia en lloc de *ortoepeya*, registrat pel senyor Lázaro Carreter. *Palíndromo*, que figura al Diccionari de l'Acadèmia, podria afegir-se com a sinònim de *capicúa*. Al costat de *cerrazón*, fóra útil la presència de *cierre*, que pot reemplaçar sovint aquell mot, del qual no convindria abusar. Potser seria escaient d'incloure *mimación*, terme dels assiriòlegs per indicar una *m* final (no radical) característica dels noms i d'algunes formes verbals de l'acàdic antic. També ompliria un buit l'adaptació del fr. *phonogénique* sota *fonogénico*, aplicat a la veu agradable d'oïr després de gravada o sentida per ràdio.

És incompleta la terminologia fonètica referida a trets específics de llengües allunyades, no romàniques, com les germàniques (*fractura*, fenomen d'assimilació que afecta sobretot les vocals; per ex., *e + i > i*), les llengües eslaves (*akamie* i *okamie* són, en rus, fenòmens que indiquen respectivament la confusió o la distinció de *a* i *o* àtones i serveixen per a una divisió dialectal), les llengües precolombines d'Amèrica (*consonantes heridas*, en maia, consonants explosives acompanyades d'una oclusió de la glotis) o les llengües semítiques (en hebreu, *consonantes preformantes* i *aformantes*, les que s'afegeixen respectivament al començament o al final de les

arrels per formar derivats; *consonantes quiescentes*, les que només es pronuncien acompanyades de punts vocals).

Entre els signes gràfics no esmentats, notem l'*antilambda*, que s'usava abans en comptes de les cometes, i l'*asterisco* que, en Lingüística, quan precedeix un mot, sol representar la seva reconstrucció hipotètica (per ex., **acutiare*).

El Prof. Lázaro Carreter ens fa una presentació sintetitzada de les principals llengües, amb llurs característiques més sobresortints i llurs principals dialectes. Creiem, però, que en aquest punt la informació hauria d'ésser més completa i precisa, sigui en articles, sigui en al·lusions orientadores. L'estudiós agrairia algunes notes informatives sobre aquestes llengües o dialectes: *elamita*, llengua antiga parlada a l'Àsia Menor (Zagros, Luristan i Khuzistan actuals), amb monuments antics des del tercer mil·lenni; *hurrita*, llengua sufixant que s'estengué per Mesopotàmia i Síria septentrionals, d'emparentament obscur i que, a mitjan primer mil·lenni, es continuà en *lurarteo* o *halde* d'Armènia, parlat abans de la penetració del grup indoeuropeu; (*linguas*) *nilòtiques*, família de llengües negro-africanes parlades a la conca del Nil i a la regió dels Grans Llacs; *nubiense*, *núbico*, *nuba* o *berberí*, llengua nilòtica septentrional, dels antics regnes cristians de Núbia; *numídico*, líbic de les inscripcions trobades a la regió de Cartago. És estrany que hom no citi *sajón* ni *anglosajón*. Es podria donar cabuda també a *protogermánico*, o germànic comú, i a *protonórdico* o tronc comú de les llengües nòrdiques. Al costat de *provenzal* podria figurar *occitano*, terme darrerament força difós.

La divisió dialectal podria ésser més àmplia en aquests casos: Del grup *ilíric* revesteixen importància els dialectes *tosco* i *guego*, si són correctes aquestes adaptacions del francès *tosque* i *guègue*. Dins del grup *malayo-polinesio*, subgrup *indonesio*, al costat del *tagalo* citat, es podria fer menció del *malgache*, parlat a Madagascar per una població de 5 milions, i del *visaya*, de les Filipines, parent del tagal i marcat per la influència espanyola. Entre els dialectes de l'arameu, a més del siríac, que se cita, es podria al·ludir al *mandeo* (fr. *mandéen*), que és un dialecte oriental de major puresa que el siríac, que també al *samaritano*, afí a l'arameu galileu, que era la llengua d'una barreja ètnica d'habitants de l'antic regne israelita del Nord i de presoners que Sargon II hi va instal·lar per substituir els israelites deportats; després del cisma del 408 a. J.C., constituïren un grup religiós isolat de la resta dels jueus. Com a dialecte cananeu es podria citar l'*ugarítico*. La consulta del mot *fenicio* no ens dóna gaires clarícies remetent-nos a *camito-semíticas*; notem també l'absència d'un dialecte fenici important, el *púnico*, propi de Cartago, que, a partir de la ruïna d'aquesta ciutat, es diversificà i donà lloc al *neopúnico*, influït pel llatí i que probablement no s'extingí fins a la conquesta dels àrabs (s. VII). A l'article *servo-croata*, també anomenat *štokaviano*, caldria fer al·lusió, encara que breu, als seus dialectes *ekaviano*, *ikaviano* i *jekaviano*. Seria útil també d'ampliar la informació referent al turc i als seus dialectes: per ex., que l'*uguz* és l'antecessor del turc de Turquia o *osmanlí*, del *turcomano* i de l'*azeri*; el *turcomano*, parlat al Turkmenistan soviètic per prop d'un milió de persones i escrit en caràcters ciríl·lics; l'*uigur* és el turc de l'Àsia central; l'*uzbek* o *ösbek* és un altre dialecte turc parlat a l'Uzbekistan per cinc milions de persones, provinent de la llengua literària djagathai, escrit primer en caràcters àrabs i avui ciríl·lics, molt diferent dels altres dialectes turcs i marcat per una forta influència persa. Una modalitat índia no rebutjable, a incloure dins l'article *indo-iranió*, és el *rajasthaní*, parlat per divuit milions d'habitants del Rajasthan i part occidental de Madhya Pradesh.

Heus ací d'altres termes corresponents a aspectes varis de la Lingüística i que, a parer nostre, haurien d'ésser objecte d'una menció en aquest *Diccionario*: *antiguo*,

referit a l'estat antic d'una llengua (*francés antiguo, español antiguo*) i *medio*, a l'estat intermedi entre llengua antiga i moderna (*francés medio*); *escrito* i *hablado*; entesos com a modalitats escrita i parlada d'una llengua (*inglés escrito, inglés hablado*); *rústico*, varietat vulgar d'una llengua; *glagolítico*, alfabet derivat de l'escriptura grega, usat en eslau antic i després reemplaçat pel ciríl·lic; *tifinagh*, alfabet modern dels tuaregs; *guna*, veu sànscrita que indica el grau del vocalisme de l'arrel, intermedi entre el normal i el reforçat o *vridddhi*; *letras serviles*, lletres emprades en àrab i altres llengües semítiques per a formar, amb el radical, els temes dels verbs, els gèneres, etc.; *papirólogo*, investigador versat en la lectura i interpretació dels papirs; (*presente*) *atemporal* o *intemporal*, el que no expressa una situació actual de temps, sinó una idea general; *cuatrial* es podria afegir a *dual* i *trial*, car en certes llengües s'usa per indicar un grup de quatre; *diglosia*, coexistència en un mateix país de dues llengües diferents amb caràcter hegemònic de l'una sobre l'altra, o, parlant del grec, coexistència de dos estats — un culte i l'altre popular — d'una mateixa llengua; *disfasia* «perturbación del lenguaje caracterizada por mal empleo de las palabras y construcción defectuosa» (Casares); *debitivo*, mode que, en bàltic, expressa l'obligació; *delativo*, cas que, en llengües ugro-fineses, indica el moviment 'baixar de'; *precativo* o *deprecativo*, mode, mot o frase per expressar un prec; *posposición*, acció de posar un element gramatical darrera una paraula determinada, i *pospositivo*, aplicat a un element que es posposa al mot regit (en llatí, *gratia* pot ésser una preposició pospositiva); *preposicional* o *prepositivo*, oració o grup de mots introduïts per una preposició; *sublativo*, cas de les llengües ugro-fineses que indica un moviment des de sota; *superesivo*, cas de les llengües ugro-fineses que indica l'estat del que està a sobre; *abundancial*, adjectiu derivat que expressa abundància (per ex., *pedregoso*); (*complemento de*) *privación*, que indica la cosa o la persona sense la qual es fa una acció; *natural* i *analítico*, es podrien afegir a (*orden de la palabras*) *lógico*; (*adverbio*) *relativo*, el que té valor de relatiu (fr. *où*); (*artículo*) *contracto*, el que resulta de la contracció de les preposicions *a* i *de* amb l'article (cast. *al, del*; fr. *au, du*, etc.); (*ablativo de*) *compañía*, es podria agregar a *comitativo*; *sujeto múltiple*, el subjecte format de diverses paraules; *supercompuesto*, lògica adaptació del francès *surcomposé* (fr. *quand j'ai eu fini...*); *polisíntesis*, fenomen característic de les llengües anomenades polisintètiques; *onomasticon*, col·lecció de noms de lloc, de persona o tècnics; *thesaurus* o *tesoro*, nom d'un recull lèxic d'una llengua; *esquizografía*, alteració de la llengua escrita caracteritzada per la juxtaposició incoherent de termes reals o imaginaris; *geolingüística* és un sinònim pràctic de *Geografía Lingüística*; *geosinónimo*, mot sinònim d'un altre però dins sistemes dialectals diferents (en català, *sorra* i *arena*, per ex.); *germanística*, *eslavística*, ciències que estudien les llengües i literatures germàniques i eslaves respectivament; *regionalismo*, paraula o gir propi d'una regió; *aragonesismo*, paraula o expressió pròpia dels aragonesos, o bé introduïda dins una altra llengua, especialment el castellà o el català; a *galicismo* caldria afegir-hi l'accepció 'idiotisme propi del francès'; *ennoblecimiento de sentido*, evolució d'un mot cap a un significat melioratiu; *envilecimiento de sentido*, evolució del significat d'un mot vers un caire pejoratiu. Com que, quan s'escau, s'especifica el nom de l'investigador que ha encunyat un mot nou (vegeu *superestrato*, *adstrato*), a l'article *semiologia* es podria afegir: «creado por Reisig (1839)». Atès també que l'autor, amb molt bon sentit pedagògic, exemplifica sovint les definicions, caldria fer-ho també en el cas de la *imela*.

Per altra banda, les referències no tenen sempre l'extensió que caldria o no queden prou clares. No ajuda gens el lector que vol saber l'emparentament del *persa*, ja manca d'aquest mot al seu lloc alfabètic respectiu; és el mateix cas de *crema*.

Per informar-nos d'ambdós mots cal consultar *indio-iranio* i *dièresis*, respectivament, però sense que el llibre ens hagi guiat en la recerca. Hi ha algunes altres falles en les referències: *fenicio* envia a *camitosemítico*, però ací no se'n parla gens; *romani* remet a *gitano*, on aquell brilla per la seva absència; a *paronomasia* s'addueix el sinònim *annominación* que, en lloc de figurar al seu ordre alfabètic, apareix sota la forma llatina *annominatio*; a (*dativo*) *expletivo* hom remet a *dativo*, on no es parla d'aquest concepte; hom podria posar *sufijal* (*base*) com a article, remetent a *tema*; a *románico* o *romeico* caldria addicionar *romaico*, mot preferible (gr. *rhomaios*) que, per altra part, és ahludit a l'article *demótico*; falta *indirectivo*, remès a *acomodativo*; *maltés* està mal plaçat, puix que li correspon anar darrera *malayo-polinésio*.

Seria convenient d'adoptar una norma fixa sobre el gènere de certs termes. *Zeugma* s'usa en masculí (s. v. *zeugma* i *adjunción*), mentre l'Acadèmia el fa femení. *Wau* apareix indistintament sota el masculí (s. v. *wau*) i sota el femení (s. v. *digamma*).

Aquestes notes, potser massa llargues i de valor desigual, tenen per mòbil el desig del Sr. Lázaro Carreter (pàg. 14) de veure millorat el seu llibre amb les indicacions crítiques dels seus col·legues. Totes les nostres observacions no fan minvar la vàlua indiscutible del llibre comentat, el qual, en la nova edició, serà bàsic i utilísim per familiaritzar-se, amb guiatge clar i segur, amb la terminologia filològica i lingüística.

JOAN VENY

ANDRÉ MARTINET: *Éléments de linguistique générale*. París, «Collection Armand Colin», 1961. 224 pàgines. 6.ª reimpressió, 1971. — Versió castellana revisada: Madrid, Gredos, 1972. (*BRH*, III/13).

A. Martinet, sens dubte una de les figures més importants i alhora més ponderades de la lingüística moderna, ens exposa el seu pensament sobre els principals problemes d'aquesta en una forma breu i clara.

Ens plau, sobretot, el capítol dedicat a la fonologia, molt complet i precís. Els qui no coneixen encara les idees fonamentals de la moderna fonologia, en el sentit de l'escola de Praga o de la *Phonemics* americana, podran fàcilment iniciar-s'hi amb aquestes pàgines de Martinet.

Com diu el mateix autor en el seu prefaci, les idees que ens exposa en relació amb la gramàtica — en el sentit de morfologia i sintaxi — són més noves i menys conegudes. El concepte de *monema* de què ens parla l'autor respon, en general, al de morfema d'acord amb l'escola americana, la de Praga i molts altres lingüistes europeus. Per això, sobretot, no ens sembla encertat d'emprar un mot diferent. La duplicat entre monemes gramaticals o morfemes — en el sentit més estricte del concepte — i monemes lèxics o lexemes respon a una tradició europea, sobretot francesa i, amb independència de la nomenclatura, ens sembla ben vista. La divisió que l'autor fa entre allò que ell anomena morfemes — o monemes gramaticals — no resultarà, probablement, tan clara al lector. Segons Martinet, els dits morfemes s'anomenen modalitats si tenen caràcter determinant, com l'expressió del plural en català. Per altra banda, els determinants poden ésser també lexemes, com els mots que funcionen com a adjectius. L'anàlisi d'aquestes idees, que responen, fonamentalment, a tendències molt acusades en la lingüística moderna, ens portaria massa lluny.

Ens cal dir, també, que són ben remarcables les pàgines dedicades a l'estudi